

# Dünya İş Sağlığı ve Güvenliği Günü 28 Nisan 2016 Teması : "İŞYERİNDE STRES.. Ortak bir zorluk.."

**Prof. Dr. Ahmet SALTİK**

Halk Sağlığı - Toplum Hekimliği Uzmanı

AÜTF Halk Sağlığı AbD

[www.ahmetsaltik.net](http://www.ahmetsaltik.net)

[profsaltik@gmail.com](mailto:profsaltik@gmail.com)



## İşyeri Sağlığı ve Güvenliği

ILO "[işyerinde stres](#)" ile ilgili farkındalığın artırılması ve bu konuda ortak çaba gösterilmesi çağrısında bulunuyor. [Dünya İş Sağlığı ve Güvenliği Günü 28 Nisan 2016](#) günü;

- "[İşyerinde Stres: Ortak bir zorluk](#)" teması altında kutlanıyor. Konuyla ilgili yeni bir ILO raporu işyerinde stresin neden olduğu psiko-sosyal tehlikelerin görülme sıklığının farkına varılması ve bu tehlikelerin etkilerinin sınırlandırılması için ortak çabaların artırılması gereksinimine vurgu yapıyor.

### ILO basın açıklaması, 28 Nisan 2016



Dünya İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) Günü bu yıl Türkiye’de 2. kez kutlanıyor. Bu yılki Dünya İSG Günü’nün amacı, **iş kaynaklı strese ve bu sorunun çalışma yaşamındaki yerine** daha çok dikkat çekmek. "**İşyerinde stres – ortak bir zorluk**" başlıklı yeni bir ILO raporu bu sorunla ilgili genel farkındalık düzeyinin artırılması, konunun mevzuat ve politikalarda daha kapsamlı bir şekilde ele alınması ve konuyla ilgili verilerin toplanmasına daha çok ilgi gösterilmesi gereksinimini dile getiriyor. **İşyerinde stres**, işyerindeki psiko-sosyal etmenlere bağlı olarak ortaya çıkmakta ve kişiden istenen işlerle, kişinin bu istemlerle başa çıkmak için kullanabileceği kaynaklar arasında bir dengesizlik olmasından kaynaklanmaktadır. Stresin etkileri kişiden kişiye değişmekle birlikte, stres gerek kalp-damar hastalıkları, **tükenmişlik sendromu** ve **depresyon** gibi sağlık sorunlarına; gerekse artan **sigara tüketimi**, **sağlıksız beslenme** ve **uyku bozuklukları** gibi davranışlara neden olabilmektedir.

Güvenilir ve karşılaştırılabilir verilerin elde edilmesi zor olmakla birlikte, Avrupa’ya ilişkin veriler

2009'da işgücünün ortalama %22'sinin stres yaşadığına ve yitirilen toplam işgünlerinin %50-60'ının işe bağlı stres nedeniyle yaşandığına işaret etmektedir (2009 AB Risk Gözlemevi Raporu). Bu sorun giderek artma eğilimi sergilemektedir. ILO Türkiye Direktörü Numan Özcan, **Dünya İSG Günü**'nü kutlamak için yaptığı açıklamada şu hususa vurgu yapmıştır:

- "İşyerinde stres, maalesef günlük çalışma yaşamımızda çok sık karşılaştığımız bir gerçektir. Stres özellikle iş devamsızlığı (çok sık işe gelmeme) veya sürekli çalışma (mesai saatleri dışında çok fazla çalışma) şeklinde kendini göstermekte; çalışan motivasyonunu, memnuniyetini ve bağlılığını azaltmakta ve çalışan devir oranlarını artırarak verimliliği etkilemektedir. Bununla mücadele etmek için hepimizin kimi yöntemler geliştirmeye gerek var."

Bununla birlikte, **Yeni ve Yükselmekte Olan Riskler**le ilgili İlk Avrupa İşletmeler Anketi'ne (ESENER Raporu) göre, yöneticilerin %80'i psiko-sosyal risklerden endişe duyarken, yöneticilerin %33'ünden daha azının bu risklerle başa çıkmak için süreçleri bulunmakta.

Bu yılki **ILO raporu** da **psiko-sosyal risklerin yönetilmesinin** ulusal **İSG politikalarına dahil** edilmesi; psiko-sosyal risklerin, **işyerinde değerlendirilmesi gereken riskler** kategorisine alınması ve **ruhsal ve davranışsal bozuklukların meslek hastalıkları listesine dahil edilmesi** için, hükümetlerin, işverenlerin, çalışanların ve temsilcilerinin ortak çaba göstermesine gerek duyulduğuna vurgu yapıyor. Ayrıca, endişelerini dile getirebilmeleri amacıyla **işyerlerinde çalışanlara etkili bir söz hakkı verilmesinin** sağlanması ve işyerlerinde, çalışanlar için **sosyal destek sistemlerinin kurulmasının** teşvik edilmesi de büyük önem taşıyor. Örneğin **İş Teftiş Kurulları, sendikalar** veya işletmeler tarafından gönüllü rehberlik malzemelerinin geliştirilmesi, daha resmi ve bağlayıcılığı olan düzenleyici standartların oluşturulmasında ilerleme kaydedilmesi için yararlı olabilir.

Bu yıl ILO Türkiye Ofisi, **2016 Dünya İSG Günü**'nü İzmir Ekonomi Üniversitesince düzenlenen bir İSG Sempozyumu çerçevesinde İzmir'de kutlayacak. Sendikal hareket, 1996 yılından bu yana **28 Nisan gününde iş kazaları ve meslek hastalıkları nedeniyle yaralanan veya yaşamını yitiren işçileri anıyor**. ILO, ölüm ve yaralanmaların önlenmesine yönelik yıllık tematik (*konulu*) kampanyalar düzenleyerek, bu günü hem bir anma günü hem de bir kutlama günü olarak kabul ederek bu kampanyaya 2003 yılında katılmıştır.

([http://www.ilo.org/ankara/news/WCMS\\_475262/lang--tr/index.htm](http://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_475262/lang--tr/index.htm))

(Daha çok bilgi için: Dünya İş Sağlığı ve Güvenliği Günü

(<http://www.ilo.org/safework/events/safeday/lang--en/index.htm>)

İzmir Ekonomi Üniv. İş Sağlığı ve Güvenliği Sempozyum, <http://vs.ieu.edu.tr/tr/news/type/read/id/4294>

\*\*\*\*\*

Yoğunluğumuz nedeniyle bu konuyu 1 hafta gecikerek yazabiliyoruz. 2 Mayıs 2016'da İstanbul'da Ulusal Kanal'da **EKOPOLİTİK** Programında Sn. Çetin Ünsalan'ın konuğu olduğumuzda bu temaya değindik (<https://youtu.be/CQaoA228SS0>). ILO'ya elbette çabaları için teşekkür ederiz.

Ancak **işyerinde stresin, KüreselleşTİRmeden = Yeni Emperyalizm**den kaynaklanan temel ekonomo - politik sorunlar kaynaklı olduğu asla göz ardı edilemez. Bunlar başlıca;

- **Yüksek İşsizlik tehdidi**
- **Esnek istihdam**
- **Güvencesiz istihdam**
- **Sendikal örgütsüzlük**
- **Yetersiz ücret; yoksulluk ve yoksunluk**
- **Emekli olamama kaygıları**
- **Sermayenin küreselleşerek spekülatif finans-kapitale (kumarhane kapitalizmine) dönüşümü**

Bu temel, ciddi ve ağır sistematik sorunlara katılımcı ve işleyen - ussal çözümler üretmeden çalışanların iş - işyeri kaynaklı stresini yönetmek nasıl olanaklı olabilecektir? Yerel sermaye ile

bütünleşerek (*gerçekte onları yutarak!*) iyice güçlenen ve tekelleşen **küresel sermaye**, giderek uzlaşmaz - dayatmacı tutumlar izlemektedir. Öyle ki; emekçilere, onca ağır vergi ve sömürü yetmezmiş gibi, son birkaç on yılda yepyeni (!?), post-modern (!?) bir vergi daha yüklenmiştir!

Akıllara durgunluk veren **KAN ve CAN VERGİSİ** emekçilere vahşetle ödetilmektedir!

Bu çarpıcı saptamanın kanıtları ***iş cinayetleri ve meslek hastalıkları***dır. ILO verisiyle (2015) her gün 865 bin emekçi çalışırken - üretirken işyerinde yaralanmakta - hastalanmakta - ölmektedir!<sup>1</sup> Yılın 365 gününde bu rakam 316 milyon gibi muazzam bir büyüklüğe erişmektedir. Oysa bilimsel olarak meslek hastalıkları %100, iş kazaları - cinayetleri %98 önlenebilir durumdadır. Üstelik son derece makul giderlerle! Toplam üretim maliyetinin %5'ini geçmeyecek harcamayla. Ayrıca bu giderler vergi yasalarımıza göre gider gösterilerek vergi matrahından düşülebilirken. Pek çok işveren bu giderlerden kaçınarak, maliyeti topluma yansıtmakta ve yine ILO verileriyle (*Takala, 2005*) ulusal gelirin (GSMH) %4-6,5'i arasında çok daha ağır bir maliyet yüklemektedirler. Ayrıca yukarıda sıralanan nedenlerle de, ***sermayenin tunç yasası*** bağlamında kârlarını en çok kılmak (*kâr maksimizasyonu*) için ödünsüz çaba içindedirler.

**Burada son derece önemli bir makro soruna daha mutlaka vurgu yapmak gerekiyor :**

Nitelikli olmayan (*unqualified*) emekçilerin işyerlerinde döngüsü (*turnover*) çok hızlıdır. Daha açık bir anlatımla niteliksiz emekçiler 2-3 yıl çalıştırılıp çıkarılmakta, yerlerine yenileri alınmaktadır. Nitelikli çekirdek emekçiler işte tutulmakta ancak öbürleri hızla yenilenmektedir. Benzetmek incitici ama adeta garanti süresi dolmadan işçi değiştirilmektedir! Dolayısıyla bu işletmelerde **meslek hastalıkları** da görülmüyor (!?). Tıpta (*Epidemiyolojide*) bu aldatıcı duruma ironik olarak "*sağlıklı işçi etkisi*" denilmekte. Nitekim dünya genelinde yıllık toplam meslek hastalığı saptaması 1 milyonu aşmıyor. Küre genelinde yaklaşık 3 milyar emekçide yıllık %0 4-12 oranında beklentiyle<sup>2</sup> her yıl 12-36 milyon **Yeni** meslek hastalığı beklenirken, salt 1 milyon olgu (yarısı Çin ve ABD'den), emekçilerin bu dertlerine tanı bile konulamadığını kanıtlamaktadır (***gizli meslek hastalıkları salgını!***).

Oysa üretim maliyetinin vergiden düşülebilecek %5'i dolayındaki giderle %98-100 oranında önlenebilecek iş cinayetleri - meslek hastalıklarının bedeli, kezlerce katlanan büyük maliyetle (ulusal gelirin %4-6,5'i!) sermaye tarafından topluma yansıtılmaktadır. Bu kapitalist politika etik - moral olmadığı gibi yasal da değildir ama eylemli (*de-facto*) gerçek budur. Bu sorunun küresel ölçekte ele alınarak mutlaka çözülmesi gerekir. Kabul edilemez ve sürdürülemez bu işleyişin 2 büyük yükü daha var :

İlki **sosyal güvenlik** bağlamında : 2-3 yılda bir *doldur - boşalt emekçiler* geçici - esnek istihdam ile SGK'ya 25 yıl / 7500 gün prim ödeme koşulunu nasıl yerine getirebileceklerdir emekli olabilmek için? Bu hovarda - sorumsuz rejim günümüzden alarak 25 yıl kadar sürdürülürse, 50'li yaşlara gelecek milyonlarca nitelikli olmayan işgücü nasıl emeklilik hakkı kazanacaktır? Üstelik belli ölçülerde adı konmayan meslek hastalıkları bulguları olan, ufak - tefek, orta boy **iş kazaları** ile kimi engellilikleri yüklenen bu emekçiler, dev bir sosyal güvenlik karabasanı doğurmayacak mıdır?

İkinci makro-ekonomik, makro-politik sorun **Demografik fırsat penceresi** açısındandır. Türkiye halen bu *Pencere* döneminindedir ve eldeki nüfus artışı verileriyle en az 35-40 yıl daha bu dönemi yaşayacaktır. Hızlı ama çok anormal olmayan bir nüfus artış hızıyla (TÜİK 2015; %1,34; bir milyon 45 bin artış!) Türkiye, çok genç nüfusuyla 35-40 yıl daha "yaşlı" bir nüfus olmadan "genç nüfus" niteliğini koruyan, bu avantaja sahip dinamik bir denge durumu. Bu dönemde yapılacak en önemli yatırım, eldeki insangücünün niteliğini iyileştirmektir. Bunun da 2 temel dayanağı vardır; **Sağlık ve Eğitim**. Eldeki büyük nüfusun (80 milyon!) sayısını daha hızlı artırmayı

<sup>1</sup> <http://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>, 18.4.15

<sup>2</sup> Harrington JM, Gill FS, Aw TC, Gardiner K. *Occupational Health; 4th Edition 1998*

asla dayatmaksızın (*sandviç toplum*<sup>3</sup> olma riski!) insangücünün sağlık ve eğitimini iyileştirmek. Bu yolla üretimin miktar, çeşit ve niteliğini akıllıca yönetmek, küresel rekabet edebilmek.<sup>4</sup>

## Türkiye bu 2 büyük makro stratejik tehdit ile yüz yüze

Siyasal tercih şansı yoktur ve küresel sermaye ile bütünleşen yerel sermayenin akıl dışı ve sürdürülemez dayatmalarına - vesayetine dur demek zamanı gelmiştir.

Keşke ülkemizde de bu tür tabloların verilerini yükleyerek bilgisayarda benzeşim (*simülasyon*) uygulamaları ile öngörü (*prediction, estimation, projection*) yapabilecek kurumsal altyapı olsa ve bizler de *sayısal karar verme süreçleri* (*quantitative decision making procedures*) ile bilimsel yönetim ve politika (*politics değil policy*) izleyebilsek. Siyaseti, seçim kazanma nedeniyle "dilediğini yapabilme" olarak görme ikelliğinden kurtulabilsek. Alaturka anlayışın yerini "halk - ülke için en iyisini yapma" sorumluluğu alsın.. Bunun da biricik yolunun, **büyük ATATÜRK**'ün vurguladığı üzere **AKIL VE BİLİM / BİLİMSEL AKILCILIK** olduğunu kavrayabilsek.

\*\*\*\*\*

## Sonuç ve Öneriler

Emek örgütleri, ILO ile birlikte sorunu BM gündemine taşınmalıdır. BM Genel Kurulu ya da Güvenlik Konseyi bu yakıcı sorunu tartışmalı ve ILO tarafından güncellenen en temel - olmazsa olmaz (*essential*) işçi sağlığı - iş güvenliği normlarını yaptırıma bağlayarak benimsemelidir. BM bu normlara uyulmasını **Dünya Ticaret Örgütü** ile birlikte sıkıca denetleyerek sağlamalı, örneğin anılan enaz (*asgari*) sağlık - güvenlik koşullarına uyulmadan üretilen mal ve hizmetler bir yeterli damgası (CE gibi..) alamamalı, küresel dolanıma çıkarılamamalıdır. 21. yy. başında küresel sermaye hala yabancı (vahşi) dayatmalarını sürdür(e)memeli, artık biraz matüre olmalı, evrimleşmeli, uygarlaşmalı ve maksimum kâr dayatmasını terk ederek "*makul kâr*" a gelmelidir. Bu gelişmenin kendiliğinden olacağını beklemek elbette gerçekçi değildir. Emeğin, tüm güçlülere karşın örgütlenmesini, sendikal gücünü pekiştirmesi ve en önemlisi yeni müttefikler bulması gereklidir. En önemli stratejik ortağın, 21. yy'da iyice öne çıkacak, özelleştirmelerle sayıca iyice artacak olan

- **yükseköğrenimli ama işsiz,**
  - **diplomalı ama yoksul,**
  - **bileziği var ama sömürülen**
  - **çalışsa bile yoksul - yoksun**
  - **yabancı dil ve bilişim bilen**
  - **gelecek kaygısı içinde ve güvence arayan...**
- yüz milyonlarca genç!

Sanırız **Marx**'ın sanayi proleteryası, 21. yy'da *küreselleşen kapitalizmin = yeni emperyalizmin* ürettiği, yukarıda tarihsel handikaplarını sıraladığımız **postmodern proleterya** ile ittifakla, birkaç kuşak sonra, ama diler ve umarız ki 21. yy. bitmeden bu kadim vahşet düzenine son verebilecektir.

**Emek en yüce değerdir.. Emeğe saygı, insan olmanın baş koşuludur..**

**Selam olsun dünyanın tüm -birleşen- ezilen emekçilerine!**

Sevgi ve saygı ile.

05 Mayıs 2016, Ankara

(<http://ahmetsaltik.net/2016/05/05/dunya-is-sagligi-ve-guvenligi-gunu-28-nisan-2016-temasi-isyerinde-stres-ve-cagrisimlarimiz/>)

**ILO Raporu için :** [http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed\\_protect/---protrav/---safework/documents/publication/wcms\\_466547.pdf](http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---safework/documents/publication/wcms_466547.pdf)

**19 yansılık sunu için :** [http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed\\_protect/---protrav/---safework/documents/publication/wcms\\_473267.pdf](http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---safework/documents/publication/wcms_473267.pdf)

<sup>3</sup> <https://youtu.be/cGgl61YXW9E>, Türkiye'nin Hızlı Nüfus Artışı Sorunu.

<sup>4</sup> 2015 sonunda cari açık GSMH'nin %5,5'i düzeyinde 720 Bn\$ x 0,055 = 39,6 Bn \$ olarak gerçekleşti.